

Erîke Hadisi'nin Râvîsi Olarak Mikdâm b. Ma'dîkerib

Şemsettin KIRIŞ

Dr. Öğr. Üyesi, Kastamonu Üniversitesi, TİB., Hadis Ana bilim Dalı
Asst.Prof., Kastamonu University Programme In Basic Islamic Studies

Orcid ID: 0000-0002-1226-9811

skiris@kastamonu.edu.tr

Öz

Erîke hadisi rivayetinin, Hadis Metodolojisi açısından üzerinde tartışma yaşanan bir tarafı vardır. Hz. Peygamber'e (s.a.s.) ilâhî âlemden verilenin sadece Kur'an olmadığına işaret eden bu hadis üzerine yapılmış bir tarihsel tenkit çalışması, hadisin söylenme zamanını Hayber Gazvesi olarak belirlemiştir. Hadisin ravisi Mikdâm'ın Hayber Gazvesi'nde 9-10 yaşlarında olması hadisi şüpheli kılan neden sayılmıştır. "Bana Kitâb ve bir misli verildi." lafızlarını içeren erîke hadisinin "Kur'an dışında helal ya da haram kılacak olmaz." diyen görüşe karşı hadisçi kanadın geliştirdiği bir rivayet olduğu iddia edilmiştir. Bu çalışmada Mikdâm'dan daha küçük yaşta hadis rivayet eden bazı sahâbiler belirtilmekle kalmamış, erîke hadisinin tüm versiyonları ile ilgili bir değerlendirme de yapılmıştır. Mikdâm'ın diğer rivayetleri de Hz. Peygamber'le birlikte geçirdiği çocukluğu küçümsemeyi haksız çıkartacak birikimi yansıtmaktadır. Hadisinin Hayber Gazvesi ile kısıtlı ve sadece o bağlamda değerlendirilemeyeceği bu makalede belirtilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Sünnet, Kitâb, Hadis Kritiği, Tarihsel Tenkit.

Miqdam b. Ma'dîkarib as a Narrator of the Hadith of *Arikah*

Abstract

There is a controversial aspect of the narration of the hadith of *arikah* (the couch) in terms of hadith methodology. Dealing with this hadith which indicates that what was given to the Prophet (pbuh) from the divine realm is not the Qur'an only, a historiographical critique determined that it was said during the battle of Khaybar. That Miqdam, a narrator of the hadith, had been in the age of 9 or 10 during the battle of Khaybar caused the hadith to be regarded as doubtful. It is alleged that this hadith was brought out by the hadithists in response to Qur'anists. Following the introduction of some companions who narrated hadith at a younger age than Miqdam, the study present an evaluation of all versions of the hadith. The other narrations of Miqdam reflect a wealth of knowledge and experience, which he gained through his childhood beside the Prophet (pbuh). This article concludes that the hadith may not be evaluated in the context of the battle of Khaybar only.

Keywords: Hadith, Sunnah, the Book, Critique of Hadith, Historiographical Critique.

I. Giriş

A. Erîke Hadisi ve Önemi

Erîke hadisinin en kadim versiyonu İmam Şâfi'nin *er-Risâle* adlı eserinde bulunmaktadır. Hadisin metin ve tercümesi şöyledir:

أخبرنا سفيان عن سالم أبو النضر مولى عمر بن عبيد الله سمع عبيد الله بن أبي رافع يحدث عن أبيه أن رسول الله قال " لا الفين أحدكم متكنا على أريكته يأتيه الأمر من أمري مما أمرت به أو نهيت عنه فيقول لا أدري ما وجدنا في كتاب الله اتبعناه "

"Dikkat edin! Sizden birinizi; emrettiğim veya yasakladığım konulardan birisi kendisine ulaşınca koltuğuna yaslanmış durumda iken, bilmiyorum Allah'ın Kitâb'ında ne bulursak ona uyarız böyle bulmayayım"(eş- Şâfiî, er- Risâle, s. 89.) Hadis, polemik türü rivayetlere örnek olarak gösterilmiştir. Hadiste bir Sünnet ve Hadis müdafaasının olduğu açıktır.

Mikdâm b. Ma'dikerib birçok özelliği ile dikkat çekici bir sahâbîdir. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) vefatı anında 15 yaşında bir gençtir. Yaşıtı bulunan sahâbîler gibi rivayet ettiği birçok hadisi, diğer sahâbîlerden nakletmiştir. Mikdâm meşhur "Erîke" hadisini bizzat kendisi nakletmiştir. Erîke hadisi ile ilgili olarak Mehmet Emin Özafşar'a ait "Polemik Türü Rivâyetlerin Gerçek Mâhiyeti" künyeli bir makale de bulunmaktadır. Makalede Erîke hadisi ile ilgili analitik bir yöntem kullanılmıştır. Yazara göre hadiste Allah'ın emir ve yasaklarıyla Hz. Peygamber'in emir ve yasakları arasında bir karşılaştırma yapılmaktadır. Bu tespitten yola çıkan yazar, hadisin Hayber Gazvesi'nde vârid olabileceği sonucuna ulaşmıştır. Hadis ile ilgili bir tarihleme çalışması yapmıştır. Erîke hadisinin hiçbir varyantında savaş ve sefer halini çağrıştıracak bir cümle geçmemiştir. Ayrıca Hz. Peygamber'in böyle önemli bir hadisini Hayber Gazvesi'nde söylemiş olması gerektiği iddiasının daha somut gerekçelere dayanması düşüncesi konunun aydınlanması hassasiyetine katkı sunar. Bu çıkarımdan yola çıkan yazar, Mikdâm b. Ma'dikerib ile ilgili olarak şu sonuca ulaşmaktadır:

"Hayber Gazvesi'nin tarihçilerin ittifakıyla hicretin. 7. yılında gerçekleştiği dikkate alınırsa, Mikdâm'ın Hayber'e iştirak etmesi zor görünüyor. Zira en iyi ihtimalle bu tarihte 9-10 yaşlarında olması gerekir. Bu yaştaki bir çocuğun da savaşa katılamayacağı açıktır". (Özafşar M. E., Polemik Türü Rivâyetler, s. 25.)

Makalede ayrıca, Erîke hadisi ile Kur'ân ve Sünnet'in karşı karşıya getirildiği iddia edilmiştir. Helal ve haram bilgisinin Kur'ân'daki ayet metinlerinden anlaşılmanın dışında herhangi bir yolla gerçekleşmeyeceği yaklaşımının ehl-i hadise karşı bir cereyan olarak sahabe dönemi gibi erken bir dönemde başladığı iddia edilmiştir. Erîke hadisinin Ebû Dâvûd'un Sünen'inde geçen versiyonunda şu ibare geçmektedir: "أوتيت الكتاب ومثله معه" / Bana kitâb ve bir misli daha verildi." (Ebû Dâvûd, Süne, 6) Hadisin Dârekutnî'nin Sünen'indeki varyantında "أوتيت الكتاب وما يعدله" / Bana Kitap ve onun muâdili/misli verildi." (Dârakutnî, Sünen, IV, 164) geçmiştir. Hadisi asıl anlamlı kılan, Kitâbın gerçekte ne olduğu gibi bir sorunu da hatıra getirmiş olmasıdır. Erîke hadisi iyi anlaşılıp etüd edildiği

takdirde Kitâb ve Sünnet daha iyi anlaşılacaktır. Çünkü Kitâb-Sünnet ilişkisi ile ilgili bu hadis farklı bir açılım getirmektedir. Kitâb denilince çoğu zaman sadece Kur'ân anlaşılmaktadır. Kitâbın ontolojisinde metin olmak mı vardır? Yoksa kitâb ontolojik olarak "hüküm" anlamını mı taşır? "Allah dilediğini siler dilediğini ibkâ eder, ana Kitâb O'nun katındadır." (Ra'd, 13/39.) âyetindeki Kitâb, doğası itibariyle söz müdür, hüküm müdür? "Zikri biz indirdik, onu biz koruyacağız." (Hicr, 15/9.) ayetinde korunan "el-Kitâb" mıdır? Her yerde Bu sorunun cevabı evet ise Kitâb'ın korunması metinsel olarak mı hükümsel olarak mı gerçekleşmiştir? el-Kitâb, cümlelerden oluşan, edebî, yanı bulunan âlemşümül hitabının yanısıra bir kültür havzasına hitâbı da bulunan metin demeti midir? Yoksa "ilahî bir koruma altında bulunan", hükümler, yasalar ve ilkeler midir? Bizim amacımız sadece erîke hadisi ve bu hadisi bize taşıyan sahabiye tanınmanın Kitâb ve Sünnet'in daha iyi anlaşılmasına katkısını irdelemektir. Bahsi geçen makalede "Erîke" hadisinin iki ravisi olan Ebû Râfî' ve Mikdâm b. Ma'dikerib üzerinde durulmuştur. Bizim bu rivayette geçen "bana Kitâb ve bir misli daha verildi." ibaresinin geçtiği versiyonların önemine işaret etmek istiyoruz. Çünkü bu cümle hadise farklı bir anlam boyutu getirmektedir. Bu cümle olmadığında Kur'ân ile Sünnet'in karşı karşıya getirildiği gibi bir algı oluşabilmektedir. Oysa "bana Kitâb ve bir misli daha verildi." sözünde bir mukâyese değil bir tamamlayıcılık bulunmaktadır. Bu cümle "Erîke" hadisinin versiyonları içinde Mikdâm b. Ma'dikerib kanalıyla geldiği için onun rivayetlerini incelemeye gayret ettik. Amacımız zihinde beliren istifhamların cevaplarının aranması ve bulunmasıdır. Şimdi Mikdâm'ın hayatı ve sahabiliği konusuna geçebiliriz.

B. Mikdâm b. Ma'dikerib'in Hayatı

Mikdâm b. Ma'dikerib'in hayatı hakkında bilgiler az olmakla birlikte yetersiz değildir. el-Buhârî, Mikdâm b. Ma'dikerib Şâm Ehli ve sahâbî olduğunu belirtir (el-Buhârî, Târihu'l-kebîr, I- IX, s. 305) (Hicrî 87 tarihinde 91 yaşında iken vefat ettiği söylenmiştir. Yemen'in Kinde kabilesi heyeti ile birlikte Hz. Peygamber'e geldi. Yemen'den gelen bu heyette 80 kişi bulunmaktaydı (el-Cezerî, Usdu'l-ğâbe, III, 42). Zamanla Şâm'dan Humus'a intikal etmiş ve oraya yerleşmiştir. Şâm'da çok sayıda tâbiin büyüklerinden talebesi olmuştur (İbn Abdulber, el- İstiâb, I, 467) Bir tanesi el-Buhârî'den olmak üzere (Buhârî, Buyû', 52) 40 hadis rivâyet etmiştir (Ziriklî, VII, 282) Ahmed b. Hanbel'in Musned'inde 34 rivâyeti bulunmaktadır. (Ahmed b. Hanbel, XXVIII, 408 17171- 17205. hadisler arası) Taberânî'nin Mu'cemu'l-kebîr'inde ise toplam 56 rivâyeti bulunmaktadır (et-Taberânî, XX, 261-284) Abdulmelik b. Mervân'ın hilâfetine kadar yaşadığı bilinmektedir (İbn Sa'd, VII, 415). Mikdâm b. Ma'dikerib'e Hz. Peygamber'in "Ey Kudeym, idareci, zekât ve mîrâs gibi mâli işlerde hesap tutan ve bilirkîşi olmadan ölürsen kurtuluşa erdin demektir." ikazını içeren hadis (Ebû Dâvûd, İmâre, 5; Ahmed b. Hanbel, IV, 133) ile ilgili el- Munâvî, Hâfız el-Munzirî'nin şu

değerlendirmesine yer vermiştir: “Bu hadisle ilgili söz söyleyenler olmuş ama hadisin sıhhatine zarar verememiştir.”(el- Munâvî, et- Teysîr, I, 383; Feyzu'l- kadîr, II, 71.)

C. Sahâbîliği

Mikdâm b. Ma'dikerib'in sahabiliği konusunda aslında bir sorun yoktur. Çünkü sahâbi olmadığını söyleyen olmamıştır. Ancak sahâbi olup olmadığına dair kendisine sorulan bir soruya, “sahâbi olduğunu” söyleyerek cevap vermiştir. “Polemik Türü Rivâyetlerin Gerçek Mahiyeti” künyesini taşıyan makalesinde Mehmet Emin Özafşar, Hz. Peygamber'i görüp görmediği yolunda kendisine sorular sorulduğunu İbn Hacer el-Asaklânî'nin (ö.852/1449) naklettiğini belirtilmiştir. (Özafşar M. E., Polemik Türü Rivâyetlerin Gerçek Mahiyeti, 1998, s. 25) Söz konusu makale yazarı da Mikdâm'ın sahâbi olmadığı şeklinde bir kayıt düşmemiştir. Ancak makalesinde yaptığı nakilden sahâbi olmayabileceği izlenimi oluşturmaktadır. Bu olayı nakleden İbn Hacer onun sahâbi olmadığına dair hiçbir nakil ve değerlendirmede bulunmamış, onun hakkında: “Hz. Peygamber'e sahâbîlik etti ve ondan rivayetlerde bulundu.” kaydını düşmüştür. (İbn Hacer, el-İsâbe, IV, 204). Takrîbu't-Tehzîb adlı eserinde de “Şâm'a yerleşip orada vefat eden meşhur bir sahâbîdir.” değerlendirmesinde bulunmuştur (Takrîb, s. 545). İbn Hacer'in naklettiği hadiseye ez-Zehebî de temas etmiştir. ez-Zehebî'ye göre Mikdâm b. Ma'dikerib'e sahâbi olup olmadığı sorulduğu rivâyetin isnadı zayıftır (Zehebî, Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ III, 427) (et-Taberânî, Mucemu'l-kebir, XX, 280)(Heysemî, X, 603) (Bûsirî, VII, 268)Bu rivayeti İbn Asâkir de nakletmiştir. Ancak İbn Asakir rivayetinde metin farklılığı bulunmaktadır (İbn Asâkir, LX, 185).

D. Mikdâm'dan Daha Küçük Yaşta Hadis Rivayet Eden Sahâbîler

Mikdâm b. Ma'dikerib'in yaşından daha küçük yaşta hadis rivayet eden sahâbî çoktur. Bunlardan üç sahâbîyi burada zikredeceğiz.

1. Misver b. Mahrame (64/683): Hakkında: “Hz. Peygamber'den hadis işitmiş olması sahihtir” denilmiştir (el-Mizzî, Tehzîbu'l-kemâl, XVIII, 582). Misver'in tâbiinden olduğu görüşü doğru değildir. Hz. Peygamber'in vefatı esnasında sadece 8 yaşında idi. Vedâ Haccı esnasında Hz. Peygamber'i yakından takip etmiş ve hac menâsikini öğrenmiştir. Kütüb-i Sitt'e de yer alan rivayetlerinin tamamı on iki olup ikisi hem el-Buhârî hem Muslim'in el-Câmiu's- sahih'lerinde, biri sadece el-Buhârî'nin, dördü sadece Müslim'in eserinde bulunmaktadır. (Nazlıgül, s. 192). Ahmed b. Hanbel'in Musned'inde toplam 23 rivâyeti bulunmaktadır. (Ahmed b. Hanbel, XXXI, 207)

2. Amr b. Ebi Seleme (ö.93/711) : Hz. Peygamber'in üvey oğludur. Ümmü Seleme'nin vefat eden kocası Ebu Seleme'den Habeşistân hicretinde doğan oğludur. Hz. Peygamber'den hadis işitmiş olduğu ve onun vefatında 9 yaşında bulunduğu belirtilmiştir. (el- Mizzî, Tehzîbu'l-kemâl, XXI, 374). Ahmed b. Hanbel'in Musned'inde 11 rivâyet vardır. (Ahmed b. Hanbel, XVI, 249).

3. Numan b. Beşir (ö. 64/684) : Meşhûr “Helal belli haram bellidir.” hadisinin ravisidir. (Hatiboğlu, s. 234). Ebu Dâvûd, bu hadis ile ilgili şunları söylemiştir: “Kitabımda 4800 hadis topladım. Bunlardan sahih olan ile sahihe benzeyen ve ona yakın olanı zikrettim. İnsana dini hususunda bu hadislerden şu dört hadis yeter.” (San’ânî, 1997/1417, s. 196)

1. “Ameller niyetlere göredir.” (Buhârî, Bed’u’l-vahy 1, İmân 41, Nikâh 5, Menâkıbu’l-ensâr 45, İtk 6, Eymân 23, Hiyele 1; Muslim, İmâret 155; Ebû Dâvûd, Talâk 11; Tirmizî, Fezâilu’l-cihâd 16; Nesâî, Tahâret 60; Talâk 24, Eymân 19; İbn Mâce, Zühd 26.)

2. “Kişinin kendisini ilgilendirmeyen işleri terk etmesi Müslümanlığının güzelliğindedir.” (Mâlik, Muvatta’, Husnu’l-huluk, 3; Tirmizî, Zuhd, 11; İbn Mâce, Fiten, 12; Buhârî, İmân, 10; Muslim, İmân, 71; Ahmed b. Hanbel, III, 176).

3. Kendisi için râzı olduğu şeyi Müslüman kardeşi için de râzı olmadıkça hiçbiriniz tam iman etmiş olmaz. (Buhârî, İmân, 10; Muslim, İmân, 71)

4. “Helâl bellidir. Haram bellidir.” (Buhârî, İmân 39, Buyû’ 2; Muslim, Musâkat 107, 108; Ebû Dâvûd, Buyû’ 3; Tirmizî, Buyû’ 1; Nesâî, Buyû’ 2, Kudât 11; İbn Mâce, Fiten 14.) Bu dördüncü hadisin tek râvisi bulunan Nu’mân b. Beşir, Hz. Peygamber’in vefatında sadece 8 yaşında idi. (el-Mizzî, Tehzîbu’l-kemâl, XXIX, 411). Tek başına rivâyet ettiği bu hadisin bir tarikinde (Ahmed b. Hanbel, XXX, 320.) kulaklarına işaret ederek “bunlarla işittiğini” söylemesi dikkat çekicidir. Ahmed b. Hanbel’in Musned’inde toplam 105 hadis rivâyeti bulunmaktadır (cilt XXX, 289).

E. Hocaları

Mikdâm, Ebû Eyyûb el-Ensârî’den (ez-Zehebî, Siyeru a’lâm, II, 403) ve Avf b. Mâlik b. Ebî Avf el-Eşcaî’den (ö. 73/692) rivâyette bulunmuştur (Çakan, DİA, “Avf b. Mâlik” md., s. 115). İbn Abdulber, Mikdâm için müstakil başlık açmakla kalmamış, eserinin başka bir yerinde de kendisinden söz etmiştir.

34. Hicrî senede 72 yaşında iken Kudüs’te vefat eden sahâbî Ubâde b. Sâmî’ın biyografisini verirken ismini zikretmektedir. Belirttiğine göre Ubâde b. Sâmî’ten şu sahâbîler rivâyette bulunmuştur: Enes b. Mâlik, Câbir b. Abdullah (ö. 78/697), Fudâle b. Ubeyd (ö. 53/673), Mikdâm b. Ma’dikerib, Ebû Umâme el-Bâhilî, Rifâa b. Râfi’, Evs b. Abdullah es-Sekafi, Şurahbil b. Hasene, Mahmûd b. Rebî’, Sanâbihî (İbn Abdulber, s. 243) Hâlid b. Velîd’den, Abdullah b. Abbâs, Kays b. Ebî Hâzim, Mikdâm b. Ma’dikerib, Cubeyr b. Nufeyr, Şakîk b. Seleme rivâyette bulunmuştur. (ez-Zehebî, Siyeru a’lâm, I, 368) Ebu Nuaym, Ma’rifetu’s-sahâbe isimli eserinde Hâlid b. Velîd biyografisini verirken şu ifadeyi kullanmaktadır: Hicrî 21 tarihinde vefat etti.

Kendisinden İbn Abbâs, Câbir b. Abdillâh, Mikdâm b. Ma'dîkerib, Ebu Umâme b. Sehl rivayette bulundu(Ebu Nuaym, II, 926).

Özetlemek gerekirse Hz. Peygamber'in vefatı esnasında sadece 15 yaşında bulunan Mikdâm'ın kendisinden yaşça büyük dört sahabiden ilim aldığı söylenebilir. Bunlar Ebû Eyyûb el- Ensârî, Avf b. Mâlik, Hâlid b. Velîd ve Ubâde b. Sâmi'tir.

F. Talebeleri

Yahyâ b. Mikdâm: Mikdâm'ın oğludur. Hakkında yeterli bilgi bulunmadığı için İbn Hacer el-Askalânî (ö. 852/1449) tarafından "mestûr" bir râvî olarak nitelenmiştir (İbn Hacer, Takrîb, s. 597) İbn Hacer, râvilerin dördüncü tabakasından olduğunu belirtmiştir. Oğlunun ismi Salih'tir. Oğlu hakkında İbn Hacer, "altıncı tabakadandır, rivayetinde 'leyyîn' olarak nitelenmiştir" kaydını tutmuştur (İbn-Hacer, Takrîb, s. 274)

Halid b. Ma'dân (ö.103/721): Fıkıh âlimlerinden sayılmıştır. İbn Sa'd (ö. 230/845), İclî (ö.261/875), Ya'kûb b. Şeybe (ö.262/875), İbn Harraş (ö.100/719) ve en-Nesâî (ö.303/915) kendisini sika olarak adlandırmıştır. (Zehebî, Siyeru a'lâmi'n-Nubelâ, IV, 537).

Şa'bî (ö. 100/719): İbn Hacer'in üçüncü tabakadan olarak nitelediği bir tâbiin âlimidir. Asıl adı Âmir b. Şerahîl'dir. (İbn-Hacer, Takrîb, s. 287).

Ebû Âmir el- Hevzenî Ebu Abdirrahmân b. Avf el- Ceraşî: Buhârî, Humus kadısı olduğunu Mikdâm'dan rivayetinin bulunduğunu belirtmiş, vefat tarihini zikretmemiştir. (Buhârî, Tarîhu'l- kebîr, s. 336).

Habîb b. Ubeyd: Ravilerin üçüncü tabakasındandır, sikadır. (İbn Hacer, Takrîb, s. 151)

Râşid b. Sa'd: Humus'ludur, çok irsâl yaptığı söylenir. Ölüm tarihi konusunda 103, 108 ve 113 gibi rakamlar bulunmaktadır. (Hacer, Takrîb, s. 204)

G. Rivâyetlerinden Bazıları

1. Mikdâm b. Ma'dîkerib Hz. Peygamber'in (s.a.s.) şunları söylerken işittiğini söylemiştir: "Âdemoğlu midesinde daha şerli bir kap doyurmamıştır. Kişiye belini doğrultacak kadar yemesi kâfidir. Eğer iyice yiyecekse üçte bir yemek, üçte bir, su, üçte bir de nefesine ayırmalıdır."(Tirmizî, Zühd, 47; Ahmed b. Hanbel, XVIII, 422); Taberânî, Mu'cemü'l- kebîr, XX, 272)

Hadisle ilgili şu şerh kaydedilmiştir: "Kişinin karnını büsbütün doldurması dindarlığının bozulmasına yol açar ve bu durum onun için hayır değil, şer olur ."(el- Mubârekfûrî, II, 51-52).

2. Mikdâm b. Ma'dîkerib Hz. Peygamber'den (s.a.s.) şu rivayette bulunmuştur: "Yiyeceklerinizi ölçerek alın ve satın, bereket bulasınız"(Buhârî, Büyû, 52; İbn Mâce, Ticârât, 39.)

3. Mikdâm b. Ma'dîkerib, Hz. Peygamber'den (s.a.s.) şu rivayette bulunmuştur: "Sahur yemeğini yeyiniz, çünkü o, bereketli bir yemektir"(Nesâî, Sıyâm, 26).

4. Mikdâm b. Ma'dîkerib, Hz. Peygamber, ipek, altın ve yırtıcı hayvanların derilerinin ev eşyası olarak kullanılmasını yasakladığını söylemiştir. (Nesâî, Fer' ve'l--afıra, 7.)

5. Hâlid b. Ma'dân'ın rivayetine göre Mikdâm b. Ma'dîkerib bir heyet ile Muâviye b. Ebî Süfyân'a gitmişti. Şöyle konuştu: "Allah için söyle Hz. Peygamber yırtıcı hayvanların derilerinin kullanılmasını yasaklamadı mı?" Muâviye: "Evet" dedi." (Nesâî, Fer' ve'l- afıra, 7).

6. Hâlid b. Ma'dân'dan rivayet edildiğine göre Mikdâm b. Madîkerib'le Amr b. el-Esed ve Kinnesrîn halkından olan Esedoğullanndan bir adam, Muâviye b. Ebî Süfyân'a elçi olarak gelmişlerdi.

Muâviye, Mikdâm'a:

Hasan b. Ali'nin vefat ettiğini biliyor musun? dedi.

Mikdâm (bu haberi işitince) hemen "İnna lillâhi ve innâ ileyhi râciûn" dedi. (Esedoğullarından olan) adam (veyahut orada bulunan bir başka adam) da Muâviye'ye:

"Sen bu hâdiseyi (aramızda korkunç fitnelerin doğmasına yol açacak) bir musibet olarak mı görüyorsun? dedi. Muâviye de ona:

"Onu Rasûlullah (s.a) kucağına koyup: "Bu bendendir, Hüseyin de Ali'dendir." buyurduğu halde ben bu hadiseyi niçin bir musibet olarak görmeyeyim? dedi." Esedoğullanndan olan kişi de:

"Bu hâdisi gerçeklen kıvılcımları her tarafa saçılıp büyük yangınlara sebep olabilecek tehlikeli) bir ateş parçasıdır. Onu Allah söndürdü (ve bizi bu tehlikeden kurtardı.) dedi."

(Bu sözleri işiten) Mikdâm (Hz. Muâviye'ye hitaben): "Ben bugün seni öfkelenlendirmekten ve sana hoşuna gitmeyen sizleri işittirmekten geri durmayacağım, dedi. Sonra şöyle devam etti: "Ey Muâviye! Eğer ben (şimdi söyleyeceğim sözlerimde) doğruyu söylemişsem beni tasdik et, eğer yalan söylemişsem o zaman da beni yalanla, dedi." (Hz. Muâviye de): "(Peki öyle) yaparım, dedi." (Mikdâm): "(O halde Ey Muâviye!) Allah aşkına söyle. Sen Rasûlullah'ın (s.a.s.) (erkeklere) altın (yüzük) takınmayı yasakladığını bilmiyor musun? dedi. (Muâviye);

"Evet, (biliyorum), cevabını verdi."

Allah için söyle. Rasûlullah'ın (s.a.s.) ipek giyinmeyi yasakladığını biliyor musun?

"Evet biliyorum, dedi."

Allah için söyle, Rasûlullah'ın (s.a.s.) yırtıcı hayvanların derilerini giymeyi ve o derilerin üzerine binmeyi yasakladığını bil(m)iyor musun? dedi.

Evet, karşılığını verdi. (Bunun üzerine Mikdâm):

"Allah'a yemin olsun ki ey Muâviye, ben bunların hepsini senin evinde gördüm, diye konuştu."

Muâviye ise:

"Gerçekten anladım ki ben senin elinden asla kurtulamayacağım, dedi."

(Bu hâdiseyi nakleden Hâlid b. Ma'dân sözlerine devam ederek) dedi ki: "(Bu konuşmanın hemen arkasından) Muâviye, iki arkadaşına verilmesini emrettiğinden daha fazlasının Mikdâm'a verilmesini emretti ve oğlunun da (divandan) iki yüz dinar (alanlar) arasına kaydedilmesini istedi. Mikdâm (Muâviye'nin kendisine bağışladığı bu) bahşişleri (kendi yol) arkadaşlarına dağıttı. Esedoğullarından olan kişi ise Hz. Muâviye'den aldıklarından kimseye bir şey vermedi. Bu (haber) Muâviye'ye ulaştı (da Muâviye): "Mikdâm cömert bir insandır. (Bu yüzden) elini açtı ve (elinde olan) arkadaşlarına dağıttı. Esed oğullarından olan kişi ise elindekini çok iyi tutan (tutumlu) bir insandır." dedi (Ebû Dâvûd, Libâs, 43).

7. Mikdâm b. Ma'dikerib şöyle söylemiştir: "Hz. Peygamber, abdest için geldi ve abdest aldı. Avuçlarını üç kere yıkadı. Sonra ağzına ve burnuna su verdi. Sonra yüzünü ve kollarını üç kere yıkadı. Sonra başını, kulakların içini ve dışını meşetti." (Ebû Dâvûd, Tahâret, 50.)

8. Mikdâm b. Ma'dikerib şöyle söylemiştir: "Hz. Peygamber'in abdest almasını gördüm. Başını mesh ederken, önce avuçlarını başın ön tarafından arkaya doğru yürüttüğüne, sonra öne doğru getirdiğine şahid oldum." (Ebû Dâvûd, Tahâret, 50.)

9. Mikdâm b. Ma'dikerib şöyle söylemiştir: "Kim bir borç bırakırsa Allah ve Rasûlüne aittir. Kim bir mal bırakırsa varislerindir. Ben vârisi olmayanın vârisiyim. Vefat edeni ve mîrâsını birbirine bağlarım. Dayı, mîrâsçısı olmayanın varisidir, onun adına tasarrufta bulunur. Bu hadisin başka tarikleri de vardır." (Ebû Dâvûd, Ferâiz, 8).

10. Mikdâm b. Ma'dikerib'in rivâyetine göre Hz. Peygamber omuzuna vurdu ve şöyle söyledi: "Ey Kudeym, İdareci, zabıt kâtibi ve bilirkişi olmadan ölürsen felaha erersin." (Ebû Dâvûd, Harac, 5.) Bu hadiste Hz. Peygamber (s.a.s.) Mikdâm'a Kudeym diyerek diyerek muhabbet izharında bulunmuştur. İbn Hacer, bu hadisin sahih olduğunu belirtir ve Hz. Peygamber'in Usâme b. Zeyd'e "Useyim" dediğini de zikreder (İbn Hacer, el- İsâbe, V, 428).

11. Mikdâm b. Ma'dikerib ve Ebu Umâme el- Bâhlî'nin rivâyetine göre Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: "İdareci birlikte yaşadığı insanların

her işinde şüphe ararsa o halkı bozmuş olur.”(Ebû Dâvûd, Edeb, 44; İbn Mâce, Mukaddime, 2)

12. Peygambere erişmiş olan Mikdâm’ın rivayetine göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Kişi, kardeşini severse bu sevgisini ona söylesin.”(Ebû Dâvûd, Edeb, 123; Tirmizî, Zuhd, 53) Bu hadis hakkında ez-Zehebî şunları söylemiştir: “Mikdâm b. Ma’dikerib’den rivayet edilen bu hadisin metni sahihtir. (ez-Zehebî, Siyeru a’lâmi’n-Nubelâ, XV, 487).

13. “Kişi kendi el emeğinden daha temiz bir şey kazanmamıştır.”(İbn Mâce, Ticâret, 1)

Kişi asla kendi el emeğinden daha hayırlı bir şey yememiştir. Zira Allah’ın peygamberi Dâvud(a.s.) da kendi el emeğini yedi. (Buhârî, Târîhu’l- kebîr, VII, 305) Bu hadisi İbn Hacer de Fethu’l- bârî’de zikretmiştir (İbn Hacer, Fethu’l-bârî, IV, 303). Ahmed b. Hanbel’in Musned’inde hadisin bir kısmı yer almaktadır:

Mikdâm b. Ma’dikerib, Allah Rasûlü’nün ellerini açtığını ve şöyle dediğini nakletmiştir: “Sizden biriniz dünyada elinin emeğini yemesinden daha hayırlı bir şey yememiştir.” (Ahmed b. Hanbel, XVIII, 427)

14. “Şüphesiz ki Allah size annelerinizi vasiyyet etti. Sonra yine annelerinizi vasiyyet etti. Sonra babalarınız vasiyyet etti. Sonra yakınlarınızı vasiyyet etti.” (el- Buhârî, el-Edebu’l- mufred, s. 35).

15. “Nefsine yedirdiğin helal lokma sadakadır. Çocuğuna yedirdiğin helal lokma sadakadır. Hanımına yedirdiğin helal lokma sadakadır. Hizmetçine yedirdiğin helal lokma sadakadır.” (el- Buhârî, el-Edebu’l- mufred, s. 42).

16. Mikdâm b. Ma’dikerib’in söylediğine göre Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “Şehîdin, Allah katında altı özelliği vardır; şehîd olur olmaz günahları affedilir, Cennet’teki makâmı kendisine gösterilir. Kabir azabından korunur kıyametteki en büyük korkudan emin kılınır. Başına vakar tâcı giydirilir o taç üzerindeki tek bir yakut taşı dünyadan ve içindekilerden daha kıymetlidir. Cennet’teki iri gözlü yetmiş iki huri ile evlendirilir. Akrabalarından yetmiş kişiye şefaate edebilmesine izin verilir.”(Tirmizî, Fedâilu’l- cihâd, 25; İbn Mâce, Cihâd, 16).

H. Tenkide Uğramış Rivayetleri

1. Mikdâm b. Ma’dikerib’in söylediğine göre Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “Siz birçok bölgeler fethedeceksiniz. Fethettiğiniz yerlerde hamam adı verilen ve ümmetimin girmesinin haram olduğu evler olacak. “Ey Allah’ın Rasûlü, hamamda yıkanmak yorgunluğu giderir, kirleri pâk eder” dediler. Bunun üzerine şöyle buyurdu: “Hamamlara girmek peştamal giymek şartıyla ümmetimin erkeklerine helal, kadınlarına ise haramdır.” (et-

Taberânî, Mu'cemu'l- kebîr, s. 284) Bu hadis ile ilgili Elbânî "çok zayıf" ifadesini kullanmıştır (el-Elbânî, Daifu't- terğîb, I, 33)

2. Mikdâm Ebû Kerîme'den rivayet olunduğuna göre; Rasûlullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: "Herhangi bir kimse bir kavme misafir olur da ağırlanmaktan mahrum olarak sabahlarsa, misafirin bir gecelik yiyecek hakkı olacak tahıl ve mal ile yardımda bulunmak her müslüman üzerine bir vazifedir(Ebû Dâvûd, Et'ime, 5). Bu hadisin râvîlerinden Said b. Ebi'l-Muhâcir meçhul bir ravidir (ez-Zehebî, Siyeru a'lâmi'n-Nubelâ, VII, 227).

J. Mikdâm b. Ma'dikerib Rivâyetlerinin Değerlendirilmesi

Mikdâm'ın rivayetlerinin muhtevalarını topluca değerlendirdiğimizde ortak bir yanının bulunduğu söylenebilir. Bu ortak nokta, yeme- içme ve giyimde helâl hassasiyeti ve kul hakkı hassasiyetidir. Buna, helal- haram bilgisi üzerinde yoğunlaşma da denebilir. El emeğinin helal lokma hassasiyeti bakımından önemi, yenilmesi ve kullanılması haram olan şeyler bu hadislerde anlatılmaktadır. İdarecilik ve diğer sorumluluk gerektiren işlerde kul hakkına riâyet ve ana hakkı da bu hadislerde yer almıştır. Misafirin ağırlanma hakkını kul hakkı kapsamında olduğunu da Mikdâm hadisinden öğrenmekteyiz. Abdest alırken âzâların üç kere yıkanması, başı meshin önden arkaya doğru yapılması da bu hadislerde yer almıştır. Yeme ve içmede ölçüyü ve sahur yemeğinin bereketini bu rivayetlerden öğreniyoruz. Gıda maddelerinin, insanların içinde şüphe bırakmayacak şekilde ölçerek alınmasının önemini de bu hadislerden anlıyoruz.

Mikdâm'ın rivayetlerin topluca değerlendirdiğimizde şunları görürüz: Bu rivayetler, 9-10 yaşlarında bir çocuğun rivayetleri denilerek küçük görülecek şeyler değildir. "Akıl yaşta değil baştadır." atasözünü doğru çıkaracak muhteva zenginliğine sahiptir. Mikdâm'ın rivayetleri çocuk yaşta aldığı gerekçesiyle atılması gerekecekse büyük müfessir sahâbî İbn Abbas'ın (ö. 68/ 688) tüm rivayetlerini de atmak gerekir. İbn Abbâs Mikdâm'dan bir yaş daha küçük bir sahâbîdir. Hz. Peygamber'in vefatında İbn Abbâs'ın 13 yaşında olduğu (Çakan, "Abdullah b. Abbas" md., DİA, s. 77), Mikdâm'ın ise 15 yaşında olduğu bilinmektedir. Mikdâm'ın rivâyetleri "çocuk rivayeti" şeklinde bir küçümsemeyi hak etmemektedir. Çünkü bu rivayetler onun Hz. Peygamber'le birlikte geçirdiği "çocukluluğu" küçümsemeyi haksız çıkartacak zenginlik, derinlik ve birikimi yansıtmaktadır.

II. Mikdâm b. Ma'dikerib'in Rivâyeti Olarak Erîke Hadisi

"Polemik Türü Rivâyetlerin Gerçek Mahiyeti" künyesini taşıyan makalesinde Mehmet Emin Özafşar, "erîke" hadisini kapsamlı biçimde ele alarak incelemiştir. Bu çalışmada kullanılan hadis inceleme metodu şöyle özetlenebilir:

1. Hadisin tüm kaynaklarda geçen tariklerini ele alarak rivayet ağacı oluşturmak ve müşterek ravileri ortaya koymak.
- 2.Tarihlendirme metodu kullanarak hadisin Hz. Peygamber'in hayatında kaçınıcı hicrî yılda söylenmiş olabileceğini belirlemek.

3. Tarihlendirme sonucunda hadisin hangi polemik ile ilgili olabileceğini tespit etmek.
4. Hadisin dillendirdiği söylemin zıttı olabilecek bir söylem varsa belirlemek.
5. Hadisin kendisinin zıddı olan söyleme cevap mahiyetinde “geliştirilmiş” olup olmadığını ortaya koymak.

Çalışmada bu metod başarılı biçimde uygulanmıştır. Erîke hadisinin Mikdâm b. Ma’dikerib ve Ebû Râfi’ versiyonlarının tüm rivayet zincirleri ortaya konmuştur. Ebû Râfi’ rivâyetinin müşterek râvisi Süfyân b. Uyeyne olarak belirlenmiştir. Süfyân’ın Muhammed İbnü’l- Münkedir’den (ö. 131/748) aldığı versiyonun “mürsel” olduğu belirtilmiştir.(Tirmizî, İlm, 10). İrbad b. Sariye tarikine de kısaca temas edilmiştir. Özafşar’ın temas ettiği dördüncü bir sahâbî ravi de Ebû Hureyre’dir. Ebû Hureyre rivayeti İbn Mâce’nin Sünen’inde aşağıdaki şekilde geçmiştir:

حدثنا علي بن المنذر حدثنا محمد بن الفضيل حدثنا المقبري عن جده عن أبي هريرة عن النبي صلى الله عليه وسلم انه قال : (لا أعرفن ما يحدث أحدكم عني الحديث وهو متكى على أريكته فيقول اقرأ قرأنا . ما قيل من قول حسن فأنا قلته)

“Kendisine bir hadis nakledildiğinde koltuğuna yaslanarak Kur’ân okuyorum diyen kimseyi tanımayayım. Benden nakledilen güzel bir sözü ben söylemişimdir.”(İbn Mâce, Mukaddime, 2). Bu hadisi Suyûfî ve İbn Arrâk, “benden naklettiğiniz şey, hakka uyuyorsa söylemiş ya da söylememiş olsam da onu alınız” meâlindeki tenkide uğramış râvisi olan Eş’as b. Berraz (el- Ukaylî, Duafâu’l- kebîr, III, 32) rivayetini (İbnu’l- Cevzî, Mevdûât, I, 420) içerik olarak desteklediğini belirtmek için kaydedilmiştir (Suyûfî, Leâli’l- masnûa, I, 214; İbn Arrâk, Tenzîhu’ş- şerîa, I, 264). Ebu Hureyre rivayetinin Ahmed b. Hanbel’deki versiyonu da şöyledir:

حدثنا خلف قال حدثنا أبو معشر عن سعيد عن أبي هريرة قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم لا أعرفن أحدا منكم أتاه عني حديث وهو متكى في أريكته فيقول اتلوا علي به قرأنا ما جاءكم عني من خير قلته أو لم أقله فأنا أقوله وما أتاكم عني من شر فأنا لا أقول الشر

Kendisine bir hadis nakledildiğinde koltuğuna yaslanarak bana onunla (hadisle birlikte) Kur’an oku diyen kimseyi tanımayayım. Size bana isnad edilen güzel bir söz gelmişse onu ben söylemişimdir. Size benimle ilgili şer bir söz gelmişse ben şer olan bir söz söylemem. (s. 400). Bu hadis hakkında Elbânî’nin “daîfun cidden” değerlendirmesinde bulunmuştur. (el- Elbânî, Silsileti ehâdîsi’l- dâife ve’l- mevdûa, III, 204).

Makalede “erîke hadisi” hicretin yedinci yılına tarihlenmiştir. Hicretin yedinci yılında Hayber’in fethi gerçekleşmiştir. Bu fetih esnasında Hz. Peygamber ehlî eşeklerin eti ile mut’a nikâhını yasaklamıştır. Erîke hadisinde de ehlî eşek etine temas edildiği için bu hadisin Hayber’in fethi esnasında vârid olabileceği belirtilmiştir. Oysa erîke hadisinin “ehlî eşeklerin

haramlığının geçmediği" varyantları vardır.

Erîke hadisinin dillendirdiği söylemin zıddı olarak çalışmada İbn Abbâs ve Hz. Âişe'nin ehlî eşek etinin yasak olmadığı kanaatleri belirtilmiştir. İbn Abdulber (ö. 463/1071) selef âlimlerinin ehlî eşek etinin haramlığı konusunda Hz. Âişe ve İbn Abbâs'ın dışında farklı görüş bildiren olmadığını, bu iki sahâbinin eşyada aslolanın ibâha olduğu esasını dile getiren Enâm suresinin 145. âyetine göre hareket ettiklerini belirtmiştir. (İbn Abdilberr, et- Temhîd, X, 123). Oysa sahâbe arasında bu konuda erîke hadisini oluşturulmasına neden olacak boyutta bir ihtilaf gözükmemektedir. Kaldı ki bu görüşün atf yapıldığı kaynak olan et- Tehânevî'nin İ'lâû's-Sünen adlı eserde Hz. Âişe ve İbn Abbâs'ın şaz görüşleri "hukiye" gibi bir temriz sığasıyla verilmiş; 15 sahâbinin ehlî eşek etini yemeyi mekruh saydığı belirtilmiştir (et- Tehânevî, İ'lâû's- sunen, X, 138). Makalede Erîke hadisini tetikleyen karşıt görüş, Buhârî'nin Sahîh'i ve Hâkim'in Müstedrek'inden alıntılar yapılarak verilmiştir. Buhârî, makale yazarının söz konusu ettiği Sahîh- Buhârî'nin Zebâih ve's- sayd bölümünün 28. Bâbında ehlî eşek etinin haramlığı ile ilgili 6 hadis getirmiştir. İbn Abbas'ın ehlî eşek etini haram bulmayan rivâyetini bâbın en arkasına koyması "farklı bir görüş serdetme kabilinden" aldığı intibahı vermektedir. Hâkim, Müstedrek'inde İbn Abbâs hadisini Buhârî'den daha kapsamlı olarak vermiştir. Hâkim Nîsâburî İbn Abbâs hadisini, "hâzâ hadîsün sahîhun ala şartı's- şeyhayni ve lem yühricâhü bi hâzihi's- siyaka" kaydını koyarak vermiştir.(Hâkim, el-Müstedrek, II, 347) Câbir b. Zeyd(93/711)'in sözü mealen şöyledir: "Cahiliye döneminde insanlar helal-haram diye değil de tiksindikleri için bir şeyi yemeyi terk ederdi. Allah, kitâbını indirdi ve helali, haramı beyân etti. Neyi helal etmişse helaldir. Neyi haram kılmışsa haramdır. Hangi konuda sükut etmişse o konu affedilmiştir." (el- Mustedrek, II, 347). Sahîh-i Buhârî'de Cabir b. Zeyd'in sözü yer almamıştır. Muhtemel ki Hâkim, rivâyetteki bu eksiği tamamlamak hem de bir ilkeyi dile getirmek için ehlî eşek etini helal sayan İbn Abbâs hadisini Buhârî'den daha geniş şekilde eserine almıştır.

Ehlî eşeğin haramlığı ile ilgili cumhuru ulemânın, karşıt görüşüne yönelik tedbir aldığı düşünülebilir mi? Bu düşüncenin bir gereği olarak "erîke hadisini" makale yazarının tabiriyle "geliştirmiş" olabilir mi? Buna ihtiyaç var mı? diye düşünmek gerekir. Ehlî eşeğin haramlığı ile ilgili Sahih-i Müslim'deki tutum da Sahih-i Buhârî'den farklı değildir. Kitâbü's- sayd ve'z- zebâih bölümünün "bâbu tahrîmi lahmi humuri'l- insiyye" ismini taşıyan 5. bâbında ehlî eşeğin haramlığı ile ilgili 8 farklı hadis getirmiştir. (Müslim, Sayd ve'z- zebâih, 22- 35). Ehlî eşek etini helal sayan İbn Abbâs mevkûf hadisinden hiç söz edilmemiştir. Özafşar, makalesinde "erîke hadisi" ile ilgili şu sonuç değerlendirmesini yapmıştır:

Hız. Âişe ve İbn Abbâs ve daha başka sahâbîlerin muhtelif konulardaki rivayetlere Kur'an ayetleriyle itiraz etmelerinin bir cereyan haline dönüşmesi üzerine, aksülamel olarak, bu kabil rivayetlerin geliştirildiği düşünülemez mi? (Özafşar, s. 32- 33) Muhtelif konulardaki rivâyetlere Kur'an ayetleriyle itiraz edilmesi bir cereyan haline dönüşmüş müdür?

Rivâyetle meşgul olan Ehl-i Hadis, kendi ilkelerini yakarak rivayet ettikleri hadislere itiraz edenlere karşı “hadis geliştirmiş” olabilir mi? Bu konuda sunulan deliller bir kanaat oluşturacak nitelikte değildir.

Erîke hadisi “ehlî eşek etinin haramlığı” konusu ile ilişkilendirilerek tarihlendirilmiş, iki önemli ravisi olan Mikdâm b. Ma’dikerib ve Ebû Râfi’ bu tarihlendirmeye uymadığı için elenmiştir. Bu hadis gerçekten bu konuyla yüzdeyüz irtibatlı mıdır? Erîke hadisini ehlî eşek etinin haramlığında bağımsız değerlendiremez miyiz? Böyle bir tespitin yapılabilmesi için erîke hadisinin “ehlî eşek etinin haramlığı” konusu geçmeyen varyantlarının değerlendirilmesi gerekmektedir.

A. Erîke Hadisinin “Ehlî Eşek Etinin Haramlığı” Konusu Geçmeyen Rivayetleri

Erîke Hadisinin “Ehlî Eşek Etinin Haramlığı” Konusu Geçmeyen Rivayetleri Ebû Râfi ve Mikdâm b. Ma’dikerib ve Ebû Râfi’e dayanmaktadır. Ebu Râfi’e dayanan versiyonları daha çoktur. Biz Mikdâm rivâyetleri bağlamında hadisi incelediğimizden Mikdâm’a dayanan ve ehli eşek etinin haramlığı geçmeyen rivayetleri sunmak istiyoruz. “Ehlî Eşek Etinin Haramlığı” konusu Geçmeyen Mikdâm rivayetleri et- Tirmizî ve İbn Mâce’nin es- Sünen adlı eserlerinde geçmektedir. Sünen-i Tirmizî’deki rivâyet şöyledir:

Mikdam b. Ma’dikerib’den rivâyete edildiğine Allah Rasûlü (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “Dikkat edin! Belki bir adama benim hadisim ulaştırılır, o koltuğuna yaslanmış olarak şöyle söyler: ‘Bizimle sizin aranızda Allah’ın kitâbı bulunmaktadır. Onda neyi helal bulursak helal sayarız. Neleri haram bulmuşsak haram sayarız’. Muhakkak ki Allah Rasûlü’nün haram saydığı şeyler Allah’ın haram saydığı şeyler gibidir”. Hadis hakkında et- Tirmizî “hadis hasen sahihtir” demiştir (Tirmizî, İlm, 10). Bu rivayetin isnâdında tenkit edilmiş râvi bulunmamaktadır. Elbânî hadis hakkında “sahih” değerlendirmesi yapmıştır. (el- Elbânî, Sahîhu ve daîfü Süneni’t- Tirmizî, VI, 164).

Sünen-i İbn Mâce’deki rivâyet şöyledir:

Mikdâm b. Ma’dikerib’in rivâyetine göre Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurdu: “Hadislerimden biri kendisine nakledilen bir adamın koltuğuna yaslanarak ‘bizimle sizin aranızda Allah azze ve celle’nin kitâbı bulunmaktadır. Onda helal bulduğumuz şeyi helal sayar, haram bulduğumuz şeyi haram sayarız’ demesi yakındır. Muhakkak ki Allah Rasûlü’nün haram saydığı şeyler Allah’ın haram saydığı şeyler gibidir”(İbn

Mâce, Mukaddime, 12). Elbânî bu rivayet hakkında sahih değerlendirmesinde bulunmuştur(el- Elbânî, Sahîhu ve daîfü Süneni İbn Mâce, I, 84). İki rivayetin ortak metni “Muhakkak ki Allah Rasûlü'nün haram saydığı şeyler Allah'ın haram saydığı şeyler gibidir” cümlesidir.

Erîke hadisi ile ilgili Dârekutnî'nin detaylı bir değerlendirmesi bulunmaktadır. Dârakutnî, Ebu Rafi rivayetinin bütün tariklerini zikreder. Süfyan b. Uyeyne'nin bidâyette Muhammed b. Münkedir'den mürsel olarak rivayet ettiğini, mürsel olan senedinin daha mahfuz olduğunu belirtir (Dârekutnî, el- İlelü'l- vâride fi'l- ehâdîsi'n- nebeviyye, VII, 10) . Aynı konuya temas eden İbn Abdilber şunları söyler: Süfyan, İbnü'l- Münkedir'den gelen rivayetin daha mahfuz (güçlü) olduğunu söylemiştir. Çünkü o rivayeti önce duydum demiştir. (İbn Abdilber, Camiu beyânî'l- ilmi ve fadlihî, II, 189). Anladığımız kadarıyla Süfyan b. Uyeyne bu rivâyeti Muhammed b. Münkedir'den alır. Ancak rivayet mürsel olduğu için başka bir kanaldan müsned bir tarikini araştırır. Ebu'n- Nadr Sâlim b. Ebi Ümeyye el- Kuraşî'den müsned rivâyetini bulur. Nitekim Darakutnî'de senedleri zikrederken şu ibareyi kullanmıştır:

عن ابن عُيَيْنَةَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُكَدِّرِ، وَأَبِي النَّضْرِ، عَنْ ابْنِ أَبِي زَافِعٍ، عَنْ أَبِيهِ

Burada Muhammed b. Münkedir ile Ebu'n-Nadr arasına “an” değil “ve” ibaresini kullanmıştır. Muhammed b. Münkedir Ebu'n- Nadr'ın şeyhi değildir. Onunki ayrı bir rivâyettir. Dârakutnî en doğru tarikin Ebu'n- Nadr tariki olduğunu belirtmiştir.(Dârekutnî, el- İlel, II, s. 11).Dârekutnî, hadisim Mikdâm tariki hakkında mufassal değerlendirme yapmamıştır. Ebu Râfi' rivayeti sihhati konusunda muhaddisler arasında daha kuvvetli bir kanaatin olduğu bir rivâyettir. Ebu Râfi' rivayetinde “ehlî eşeklerin haramlığı” konusu geçmemektedir. Ehlî eşeklerin haramlığını içeren rivayetler Mikdâm'a dayanır. Ancak yukarda zikrettiğimiz iki rivâyet Mikdâm'a dayandığı halde bu içeriği taşımamaktadır. Erîke hadisini, Hz. Peygamber'in bazı etleri haram kılması meselesinden ve tarihsel olarak da Hayber gazvesinden bağımsız değerlendirilmesi daha uygundur.

B. Erîke Hadisinin Tüm Rivâyetlerinin Değerlendirilmesi

Erîke hadisi arkeolojik bir çalışmayı gerektirmektedir. Arkeoloji sadece önceki toplumların maddi kalıntıları değildir. Önceki toplumlardan intikal eden manevi kalıntıları da arkeolojiden saymak gerekir. Hz. Peygamber'e Kur'ân'ın dışında bir şeyi helal kılmaya da haram kılma yetkisinin verildiği bilgisinin sahâbe toplumunun sosyal arkeolojisinde, toplumsal hafızasında mevcut olduğu inkar edilemez. Çünkü bütün rivayetler bu noktayı desteklemektedir. Erîke hadisi bize el- kitâb ile el- Kurân'ın birbirinin aynı demek olmadığını da ifade etmiştir. “ألا إني أوتيت الكتاب ومثله معه” Bana kitâb ve bir misli daha verildi.” ibaresinin, Hz. Peygamber'in getirdiği her şeye metin merkezli yaklaşımı desteklemediğini belirtmek gerekir. “Biz yazı ve hesap bilmeyen ümmî bir ümmetiz.”(Buhârî, Savm, 13; Müslim, Sıyâm, 3) diyen bir Peygamber'e verilen yazı ya da söz metinlerine inhisar ettirmek sihhatli gözükmemektedir.

III. Erîke Hadisinin Kitab Ve Sünnetin Ne'liğinin Anlaşılmasına Katkısı

Erîke hadisinin birçok tariki vardır. Tespit edebildiğimiz kadarıyla dört sahâbîye dayanmaktadır. Bu sahâbîler, Mikdâm b. Ma'dikerib, Ebû Râfi (ö. 40/660), İrbad b. Sâriye (ö. 75/694) ve Ebu Hureyre (ö. 58/678)'dir. Erîke hadisinin en dikkat çekici varyantı Mikdâm b. Ma'dikerib varyantıdır. Çünkü bu varyantta diğerlerinde olmayan "bana kitâb ve misli verildi, bana Kur'an ve misli verildi"(Ahmed b. Hanbel, XXVIII, 410.) cümleleri geçmektedir. Bu ibâre hicrî 209 tarihinde vefat eden Bağdat kadısı Hasen b. Musa el- Eşyeb'e (ez- Zehebî, Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ, IX, 560) nisbet edilen hadis cüz'ünde de geçmektedir. el- Eşyeb'in hadis cüz'ü matbudur. (Cüz'ün fihî ehâdisü Hasen b. Mûsâ el- Eşyeb (ö.209/824), Füceyre (İmârât) 1990/1410.). Ebû Dâvud'un Sünen'inde "bana kitâb ve misli yanında verildi." (Ebû Dâvud, Sünne, 6.) ibaresi geçtiği halde "Bana Kur'ân ve misli verildi." ibaresi geçmemektedir. Hattâbî bu hadisi şöyle şerh etmiştir: "Bana kitab ve bir misli verildi" hadisi iki şekilde tevil edilebilir. Birinci tevil şudur: Hz. Peygamber'e metlûv ve zâhir vahiy verildiği gibi gayri metlûv batın vahiy de verilmiştir. İkinci tevil şudur: Hz. Peygamber'e kitâb, tilâvet olunan vahiy olarak verilmiştir. Kitâb'ta olanı beyan etmeye de izin verilmiştir. Beyanın kapsamına, umumileştirme, hususileştirme ve hükme ziyadede bulunma girer. Bu durumda kitâbda zikredilmeyen de meşru olur. Kur'ân'da tilâvet olunan zâhir vahiy gibi hükmün vücubuna dahil olmuş olur. (Hattâbî, el- Meâlimu's- Sunen, II, 298). Hadisimizin bu varyantı bizi Kitâb- Sünnet kavramsallaşma üzerinde düşünmeye sevk etmektedir. Bu kavramsallaşma nasıl bir anlam taşımaktadır?

Her medeniyet ve dinî gelenek, bir asla ve temele dayanır. İslam açısından baktığımızda Kitab ve Sünnet asıldır. Çünkü bu ikisinin dışındakiler bunlardan neşet etmiştir. (Zerkeşî, el- Bahru'l-Muhît, I, 10). Kur'an ve sünnet, Allah'ın hükümlerinden iki hükümdür. (Eş'arî, Mekâlâtü'l-islâmiyyîn, II, 435). Sünnet, kitabın beyanıdır, ona muhalif olmaz (el- Beğavi, Şerhu's- sunne, X, 121). Sünnet, Kitâb'ın beyanı ve ahkâmının şerhidir. Kitâb'ın Sünnet'e ihtiyacı, Sünnet'in Kitâb'a ihtiyacından daha fazladır. (Zerkeşî, el- Bahru'l-Muhit, III, 239). İbn Kuteybe (ö. 276/889), Sünnet ile ilgili şunları söylemiştir: Peygamber, Allah'ın hükümlerinden sadece Allah'ın bildirdiklerini biliyordu. Allah hükümlerini kısım kısım indiriyordu. Cibril Kur'ân'ı indirdiği gibi Sünnet'i de indirmiştir. Bu yüzden Hz. Peygamber "bana kitâb ve bir misli verildi." buyurmuştur (İbn Kuteybe, Te'vîlu muhtelifi'l- hadîs, s. 156). Yine Hz. Peygamber bir genç kızın ön dişlerini kıran kimse ile ilgili kendisine getirilen meselede "Allah'ın kitâbı kisasdır" (Buhârî, Sulh, 8; Müslim, Kasâme, 24) buyurmuştur. Burada Hz. Peygamber "Allah'ın kitâbı" terkiibini "Allah'ın mutlak yapılmasını istediği işler" anlamında kullanmıştır.

Kitap-Sünnet kavramsallaşması, Kur'ân-Hadîs kavramsallaşmasından farklıdır. Birincisi "hüküm" odaklı bir kavramsallaşma, ikincisi "metin" odaklı bir kavramsallaşmadır. "Yaş ve kuru bütün eşyanın bilgisi" el-Kitâb'da olduğu gibi. (En'âm, 6/ 59.)

"Dış dünyada ve iç dünyamızda gerçekleşen bütün olayların ve musibetlerin bilgisi" de el-Kitâb'dadır (Hadîd, 57/22.). Toplumların ihtiyacı bulunan "hükümlerin" bilgisi de el-Kitâb'a râcidir (A'râf, 7/145.).

Ayet ve hadis metni üzerinden yapılan değerlendirmelerde metinle aramızda insan bulunmadığı için dini bir meselenin yüzlerce çeşit anlaşılma imkânı bulunabilmektedir. Dini metinlerle aramıza, insan toplum ve tarihi verilerin de girmesi, birden çok anlama gelebilme seçeneklerini makul, anlaşılabilir ve kabul edilebilir bir seviyeye indirmektedir. Salt metinler üzerinden yapılan okumalarda sübût ve delâlet tartışmaları eksik olmamakta, bu durum dinin pratiğe dökülmesini olumsuz etkilemektedir. Bu açıdan bakıldığında bizim tercihimiz Kur'ân- Sünnet kavramsallaşması değil, Kitap-Sünnet kavramsallaşmasıdır.

"تركت فيكم" diye başlayan meşhur sekaleyn hadisinde (Muvatta', Kader 3 (II. 899).) "ikinci bırakılanın" ne olduğu ile ilgili çalışma yapıldığı halde birinci bırakılanla ilgili bir çalışma yapılmamıştır. Burada amacımız "birinci bırakılan" ile ilgili bir çalışma yapmak değildir. Bu mesele bu çalışmanın konusu olmamakla birlikte bir hususa işaret etmek gerekir. "تركت فيكم" diye başlayan sekaleyn rivâyeti ile Muâz b. Cebel'in (ö. 17/638) Yemen'e gönderilmesi rivâyetinde (Akdiye, 11; Tirmizî, Ahkâm, 3) de "el-Kur'ân" lafzı değil "el-kitâb" lafzı geçmektedir. Hz. Peygamber'in Kitâbullah'ı vasiyyet ettiği ile ilgili Buhârî ve Müslim'in ittifak ettiği bir rivâyet de bulunmaktadır (Buhârî, Vesâyâ, 1; Müslim, Vasiyye, 16). Söz konusu rivâyette "Kur'ân" değil, Kitâbullah lafzı geçmektedir. Recm ile ilgili Hz. Ömer'den gelen rivâyet ile ilgili kapsamlı ve karşılaştırmalı bir çalışma ortaya koyan Selçuk Coşkun'a göre kitâb ve Kur'ân kelimelerinin kullanımında râvi tasarrufu olmuştur. Bu konuda yaptığı tespit şudur:

Râvilerden bir kısmının, rivayette geçen "kitab" kelimesini Kur'ân zannederek manayla rivayet esnasında Kur'ân veya âyet şeklinde rivâyet etmiş olmaları kuvvetle muhtemeldir. (Coşkun, 2014, Hadise Bütüncül Bakış, s. 236). "Kitâbullah", Kur'ân için kullanıldığı gibi Allah'ın kullarına hükmettiği ve farz kıldığı şeyler için de kullanılır. Bunlar ister Kur'ân'da yazılmış olsun, ister olmasın (Coşkun, 2014, s. 234).

Hz. Peygamber zamanında "Allah'ın Kitâbı" denildiğinde sadece Kur'ân'ın anlaşılmadığının başka örnekleri de vardır. Dârimî'nin Sünen'inin Mukaddime bölümünün 17. bâbı "bâbu't-teverruu fimâ leyse fihi kitâbun velâ sünnetun/ hakkında ne bir Kitâb, ne de bir Sünnet'in bulunduğu konularda takvâli davranma" şeklindedir. (Dârimî, Mukaddime, 17.)

. Burada "kitâbun" kelimesi Allah'ın kitabına dayanan hüküm anlamındadır. İmam Şâfiî (ö. 204/820) de aşağıdaki şu örnekte "kitâbun" kelimesini benzer şekilde kullanmıştır: "Ben derim ki tâbiin olarak

isimlendirdiğın kimselerden bir kimse veya daha fazla kimse, hakkında ne bir Kitâb ne de Sünnet'in bulunduğu bir söz söylerse, bu söz kabul olunmaz. Çünkü kabul edilebilecek söz (ve içtihad) Allah'ın kitabında, Peygamberinin Sünneti'nde bulunan, ya da ashâbından birinden gelen sahih hadise veya icmâya dayanandır" (eş- Şâfiî, el- Umm, V, 146).

Ebu Hureyre'nin rivâyetine göre Hz. Peygamber'e bir bedevi ve hasmı gelir. Aramızda Allah'ın Kitâbı ile hükmet der. Hasmı da: "Doğru söyledi, aramızda Allah'ın Kitâbı ile hükmet" der. Hz. Peygamber, emrinde çalıştığı kişinin hanımı ile zina eden gence yüz sopa ve bir yıl sürgün cezasına hükmeder. Hükümünü açıklamadan önce: "Nefsim elinde olan Allah'a yemin ederim ki, ben, aranızda elbette Allah'ın Kitabı ile hükmedeceğim." buyurur (*Buhârî, Şurût, 9.*).

Kur'an metninde yüz sopa geçtiği halde bir yıl sürgün geçmemektedir. O halde Hz. Peygamber zamanında, "Allah'ın kitâbı" denildiğinde sadece Kur'an metni anlaşılmamaktadır. Kurân'ın metnini de kuşatan bir ilke, yasa ve kural ve mekâsıda dayalı bir anlayış, anlaşılmaktadır. Yukardaki açıklamaları Kitap-Sünnet kavramsallaşmasını tercih ettiğimizi belirtmek için yaptığımızın altını çizmek istiyoruz. Çünkü tercih ettiğimiz kavramsallaşma, dindarlığı açıklamada daha geniş bir açılım sunmaktadır.

İbn Kayyim el-Cevziyye (ö. 751/1350) bu konuyu şöyle izah eder:

"Kitâb ile Sünnet arasında -hamd olsun- bir teâruz yoktur. Bu konu Kitâbullah kavramının bilinmesiyle daha iyi bilinir ve anlaşılır. Hz. Peygamber'in (s.a.s.): "Allah'ın kitâbında bulunmayan şartlar geçerli değildir." (*Muvatta, Itk, 14; Buhârî, Buyû, 73, Şurût, 13; Müslim, Itk, 8.*) sözündeki "el-kitâb"dan murad, kesinlikle Kur'ân değildir. Çünkü insanların (akitlerde) ileri sürdüğü sahih şartların çoğu Kur'an'da yer almamaktadır. Sahih şartlar, Sünnet ile bilinir. Allah'ın Kitabından maksadın Allah'ın hükmü demek olduğu da bilinen hususlardandır. Nitekim Allah Teâlâ: "kitâballahi aleyküm" (Nisâ, 4/24.) ayetinde de Allah'ın kitâbı, hükmü anlamındadır. Hz. Peygamber'in dişleri kırma ile ilgili "Allah'ın Kitâbı, kısastır." (*Buhârî, Sulh, 8; Müslim, Kasâme, 24.*) sözünden maksat da Allah'ın hükmüdür. Allah'ın Kitâbı, Allah'ın kelâmına denildiği gibi hükmüne de denilebilir. (İbn Kayyim el- Cevziyye, İ'lâmu'l-muvakkîn, I, 176).

Kadı İyâd (ö. 544/1149) İmam Mâlik'in (ö. 179/795) "Kitâb ve Sünnet" ilminde imam olduğunu belirtmiştir." (Kâdî İyad, Tertîbu'l-medârik, 1982, I, 89). "Kitâb İlmi" denildiği zaman salt Kur'ân metninin anlaşılmayacağı âşikârdır. İmam Mâlik'in şu sözü onun sünnete yaklaşımını da ortaya koymaktadır: "Ben bir beşerim hata da isabet de ederim. Benim reyime bakınız. Kitap ve Sünnet'e muvâfıkça alınız, değilse terk ediniz (Kâdî İyad, Tertîbu'l-medârik, I, 146). İmam Malik ıstılahında Sünnet Kur'an ile birlikte

kullanıldığında çoğu zaman Hz. Peygamber'in Sünneti'ne delâlet etmektedir (Köktaş. Y., 2015, Sünnete Oryantalist Yaklaşımlar İddialar ve Gerçekler, s. 128). İmam Malik Sünnet'in kabulü konusunda bir hiyerarşi koymuştur. En başta Peygamber'in (s.a.s.) Sünneti gelmektedir. Sonra ilk iki halifenin ve diğerlerinin Sünneti gelmektedir (Köktaş. Y., 2015, s. 131). Bütün bunlardan şu sonucu çıkarmak mümkündür. İmam Mâlik Sünneti, Hz. Peygamber'in "el-kitâb"ı uygulaması olarak anlamıştır.

Hız. Ömer'in (ö. 23/644) Sünnet'e dair bilgileri bir araya toplamayı düşünmesi, istişâre ve istihâre ettikten sonra vazgeçmesi olayında sarf ettiği sözler de onun Kitâb ve Sünnet anlayışını ortaya koyacak mahiyettedir. Şunları söylemiştir: "Ben hadisleri yazdırmayı istemiştim. Hatırladım ki sizden önce bir millet, kitaplar yazmışlar, onlara önem vermişler ve Allah'ın Kitâbı'nı terk etmişlerdi. Allah'a yemin ederim ki ben Allah'ın Kitâbı'nı bir başka şeyle örtemem, ona gölge düşüremem" (el- Bağdâdî, Takyîdu'l- ilm, s. 49). Burada Hız. Ömer'in söylediği "Allah'ın Kitâbı" ifadesinden Kur'an'ı kasdetmediği açıktır. Çünkü cümlenin siyâkında önceki ümmetler geçmektedir. Kur'an, önceki ümmetlere indirilmiş bir kitap değildir.

Hasan Basrî (ö. 110/728) diyor ki: "Dikkat edin insanlar arasında öyle şerhileri var ki Kitâbı okurlar, sünnetiyle amel etmezler" (İbn Hacer, Tehzîbu-t-tehzîb, I, 239). Bu ibareden açık olarak anlaşılın Sünnet'in Kitâbı uygulaması olduğudur. İlk dönem âlimler de hep bu gözle bakmışlar, Kur'an'a metin merkezli değil, hüküm merkezli bakmışlardır. Hız. İsâ beşikte iken "Ben Allah'ın kuluyum, bana kitab verdi ve nebi kıldı" (Meryem, 19/30.) demiştir. Tâhir b. Âşûr bu ayeti şöyle tefsir eder:

"Kitabdan maksat şeriatdır. Şeriatın "kitâb" olarak isimlendirilmesi, bozulmaya maruz kalmaması için yazılmasına olan ihtiyaçtan kaynaklanır. Hız. İsâ şeriatına "kitâb" isminin verilmesi, Kur'an'a "kitâb" isminin verilmesi gibidir. Bu ayette geçen kitabdan maksat İncil'dir. Allah İncil vahyinde Hız. İsâ'yı muhatap almıştır. Burada Tevrat'ın kasdedilmiş olması da caizdir. Böyle kabul edildiği takdirde anlam şöyle olur: Allah Tevrat'ın içindeki hükümleri ve muhtevayı Hız. İsâ'ya verecektir. Benzer bir durum "ey Yahya kitâba kuvvetle sarıl!" (Meryem, 19/12.) âyetinde bulunmaktadır. Bu ayette de "Tevrat'ın içindeki hükümlere kuvvetle sarılması" kasdedilmiştir (İbn Âşûr, et- Tahrîr ve't- tenvîr, XVI, 98).

el- Kitâb'a şeriatın "değişmeyen hüküm çerçevesi" denemez mi? Nebi ile Resul arasında bariz bir farkın olduğunı söylemek mümkün gözükmemektedir (İlhan, M, 2010, *Hatmu'n- nübüvve açısından Nebi- resul Farkına bir Bakış*, Ekev Akademi Dergisi, cilt: 14, sayı: 42, s. 80) Şeriatızsız peygamber olmaz, nebiler de şeriatı anlatır. Peygamberler tarihi içinde öne çıkmış son dört büyük peygamber, Hız. Musa, Hız. Davud, Hız. İsa ve Hız. Muhammed'dir. Tarihte oynadıkları rol ve İslam'ın geleneksel kodlarının anlaşılır olması açısından bu dört risâlet anlam taşımıştır. Bu dört peygamber'in dışındaki peygamberlerin de "hükümsel çerçeve" ve "hudûdullah" anlamında kitâbı vardır. Allah'ın temel istekleri, sınırları, kitabıdır. Ganimet malının haramken helal olması, eti yenen hayvanların iç

yağlarının haramken helal olması gibi değişiklikler şeriatın ana eksenine müteallik şeyler değildir. Tâli hususlar değişse bile değişmeyen şeyler vardır. Hüküm olarak “değişmeyen şeyler” (Allahu a’lem) el- kitâb’dır. Değişmeyen şeyler denilince yani on emir çerçevesi de düşünülmelidir. Bu manada el- kitâb aslında tektir. el- kitab’ın tekliği Kur’an’da açıkça geçmemekle birlikte işaret eden ayetler vardır. Özellikle kitâb’da ihtilaftan bahseden ayeti (Bakara, 2/176) düşünmek gerekir. “Allah kitâbı hak ile indirmiştir. Kitâbda ihtilaf edenler açık bir ayrılık içindedir” ibaresi kitâbın birden fazla olmadığını akla getirmektedir. Allah Teâlâ’nın toplumlar değişse de değişmeyen isteği, samimi ve saf dindarlıktır. Saf ve samimi dindarlığın çerçevesi “hudûdullah” dediğimiz Allah’ın sınırlarıdır. Kur’an’da zikredilen had cezasının ilişkili olduğu üç büyük günahın on emir çerçevesinde fiiller olması dikkat çekicidir. Bilindiği gibi on emir sadece Yahudi dini geleneğinde değil, Hristiyan dini geleneğinde de teorik olarak saygı duyulan bir esaslar manzumesidir. Günümüzde on emir Hristiyan ve Yahudi dünyasında – bazı küçük guruplar dışında- uygulanmamaktadır.

Aslında on emir çerçevesi Enam 151- 153 arası ile İsrâ 23-39 arasında bulunmaktadır. Şeriatın ana eksenini on emirde aramakta bir beis olmasa gerektir. On emir içinde de hakkında had cezası düzenlemesi getirilmiş üç tanesi mühimdir. Furkan 68’de ise şirk, katl ve zinâ pekiştirme kabilinden ayrıca zikredilmiştir. Nebilerin, risaleti ve resulü destekleme sorumluluğu (Ali İmran, 3/81) ve bütün ümmetlerin ez- zikr’den sorumluluğu (Zuhruf, 43/44) da bu yorumu desteklemektedir. İnsanlara tebliğ edilmiş el- kitâb, ez- zikr olarak isimlendirilmektedir. Çünkü ez- zikr kavramının geçtiği ayetler bize ez- zikr’in unutulmasından (Furkân, 25/18) ve çerçevesinden saptırılmasından (Furkân, 25/29) söz etmektedir. İnsanlar, farklı anlamaya müsait metinlerden ziyade, ilahi emir olduğu konusunda kimsenin tereddüdünün olmadığı hükümler ve bu hükümlerin oluşturduğu çerçeveye dönük olarak “unutma” ve “saptırılma” yaşayabilir. Allah’ın emirlerinin yaşanabilirliği metinlerden ziyade, inanç, yaklaşım ve tutumlarla ilgilidir. Bu konuda şu ayeti de düşünelim: “İşte sana da, emrimizle, bir ruh (kalpleri dirilten bir kitap) vahyettik. Sen kitap nedir, iman nedir? bilmezdin. Fakat biz onu, kullarımızdan dilediğimizi, kendisiyle doğru yola eristireceğimiz bir nur yaptık. Şüphesiz ki sen doğru bir yola iletiyorsun.” (Şûrâ, 42/52.). Vahiy emr âleminden midir, halk âleminden midir? Emr âleminden olduğunun bazı işaretleri vardır. “Kitab” nedir bilmezdin deniliyor, “Kur’ân” nedir bilmezdin denilmiyor. Şu ayette de “kitâb”, kavramı geçmektedir:

“Ey Kitap Ehli! Artık size elçimiz (Muhammed) gelmiştir. O, kitabınızdan gizleyip durduğunuz gerçeklerden birçoğunu sizlere açıklıyor, birçoğunu da affediyor. İşte size Allah’tan bir nur ve apaçık bir kitap (Kur’ân) gelmiştir.” (Mâide, 5/15.). Burada Hz. Peygamber’in açıkladığı bir metin midir, yoksa

hükümler demeti midir? Düşünmeye devam edelim: Hz. Peygamber, Abdullah b. Abbâs'ı bağrına basıyor ve "Allah'ım ona kitâbı öğret!" diyor (Buhârî, İlm, 17). Bir gün Hz. Ali'ye yanında kitâb var mı? diye sorulmuştur. O da bir cevap veriyor. Verdiği cevap üç maddeden oluşmaktadır:

1- Allah'ın kitabı (Kur'ân).

2- Allah'ın her Müslümana verdiği anlayış.

3- Bir sahifede yazılmış uygulama ile ilgili bilgiler. Diyetin nasıl ödeneceği, kadın ve erkek esirlerin elde edildiği savaşta esirlerin bağının nasıl çözüleceği ve bir Müslümanın kâfire karşılık kısas edilemeyeceği bilgisi (Buhârî, İlm, 39). Şimdi burada Hz. Ali'nin "kitâb" denilince sadece Kur'ân'ı anladığı söylenebilir mi? Kanaatimizce söylenemez. Çünkü Hz. Ali sanki Allah'ın her Müslümana bahsettiği anlayışı da kitâbdan saymıştır. Yanında taşıdığı sahifede, bir nas ya da bir dini metin taşımıyor. Pratik uygulama ile ilgili, hüküm içeren bir metin taşıyor. Hadisin bir başka varyantına göre Ebû Cuhayfe şöyle söylemiştir: "Ben, Allah'ın Kitâbı'nda bulunandan başka yanınızda vahiyden bir şey var mıdır?" diye Ali'ye sordum. Şöyle cevap verdi: "Taneyi toprak içinde yaran ve insanı yaratan Allah'a yemîn ederim ki, ancak Allah'ın Kur'ân'daki hükümleri anlama hususunda insana ihsan etmekte olduğu anlama kabiliyeti ve şu kılıcımın kınındaki sahifede yazılı hükümlerden başkasını bilmiyorum." Ravi Ebu Cuhayfe şöyle devam etti: "Bu sahifedeki hükümler nedir? diye sordum. Şöyle cevap verdi: "Bu sahifede "maktulün diyeti", "esîrin bağının çözülmesi" ve "bir kâfire mukâbil bir müslümanın öldürülmeyeceği" hükümleri vardır." dedi (Buhârî, Cihâd ve Seyr, 170). Bu versiyon da bize Allah'ın Kitâbı denildiğinde sadece Kur'an metnini anlamadıklarını, genel manada Allah'ın hükümlerini anladıklarını göstermektedir.

Hz. Peygamber her ümmete "kitâb" verildiğini söylemiş (Muslim, Cuma, 19.), dört ya da herhangi bir sayı ile sınırlama yapmamıştır. Geçmiş ümmetler "Kitâb" ile ilgili ihtilaflar yüzünden helak olmuştur (Müslim, İlm, 1.). "Allah bu Kitâb ile bazı toplumlara yüceltir, bazılarını alçaltır." (Müslim, Salâtu'l- musâfirîn, 269; ed-Dârimî, Fedâilu'l- Kur'ân, 9.)

Hz. Peygamber savaşta "Kitâbı indiren Rabbim!" (Muslim, Cihâd, 20.) diye dua etmiştir.

Tâbiin âlimlerinden Haris b. Abdullah el- Hemedânî el- A'ver (ö. 65/684) şöyle demiştir: "Ben Kur'ân'ı üç senede öğrendim. Vahyi iki senede öğrendim (Muslim, Mukaddime, 5.) Hâris hakkında çelişkili değerlendirmeler yapılmıştır. Hadis rivayetinde zayıf kabul edenler bulunmakla birlikte âlim bir kimse olduğu görüşü daha ağır basıyor. (ez-Zehabî, Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ, IV, 155). "Ehl-i kitabı ne tasdik edin ne tekzip edin." (Buhârî, Şehâdet, 29.) hadisi onların sözlerine katılıp katılmama anlamında mıdır? Yoksa onların fiillerinin aynısını yapıp yapmama anlamında mıdır?"gözün bakması zinadır, dilin konuşması zinadır, canın çekip iç geçirmesi zinadır; cinsel organ tasdik ya da tekzip edebilir. (Buhârî, İsti'zân, 12; Kader, 8). Cinsel organın tasdiki zina

eyleminin gerçekleştirilmesidir. Ehl-i Kitâb'ın yaptığı işlerin yapılması metne dayalı bir duyarlılık değil, hükümlerin ifasına dayalı bir duyarlılıktır.

“Bana Kitâb ve bir misli verildi.” cümlesi Sünnet'in hucciyeti ve teşride bağımsızlığı tezini desteklemektedir. Şevkânî'nin şu sözü erike hadisini şerh etmektedir: “Sünnetin hucciyetinin ve teşride bağımsızlığının sübutu, dini bir zarurettir. İslam'dan nasibi olmayanlar ancak buna muhalefet edebilir.” (eş- Şevkânî, İrşâdu'l- fuhûl, s. 29). Muhammed Zehrânî, “erike hadisi” bağlamında sünneti iki kısma ayırmıştır. Birincisi Allah'ın Peygamber'ine indirdiği her şey, ikincisi Allah'ın kelâmı Kur'ân'dır (ez-Zehrânî, Tedvînu's- sunneti'n- nebeviyye, s. 19). İbn Hazm “Erîke” hadisini Sufyân- Ebu'n- Nadr tariki ile verdikten sonra şunları söylemiştir: “Müslüman, peygamberden sahih bir surette sadır olan şeyle ihtilaf halinde olmaz. Çünkü Peygamber'den sahih bir surette sâdır olan şey, Kur'ân'a muzâftır” (İbn Hazm, el- İhkâm, II, 207). Şâtıbî “Erîke” hadisi ile ilgili şunları söylemiştir: “Muhakkak ki bu hadis Peygamber'in Sünneti'ni isbat için vârid olmuştur. Gerçekten de Peygamber'in Sünneti helal kılmada ve haram kılmada Allah'ın Kitâbı gibidir. Bu ilkeyi kaybederse amellerini de şüphe içinde bırakmış olur”. (eş- Şâtıbî, el- İ'tisâm, I, 110). el- Kurtubî: “Ey iman edenler! Allah'a itaat edin. Peygamber'e itaat edin ve sizden olan ulu'l-emre de.” (Nisâ, 4/59) ayetinin tefsirinde “Erîke” hadisinin her iki versiyonuna da yer vermiştir. (el- Kurtubî, el- Câmi', V, 262). Şâtıbî, Sünnet ile ilgili şu tespiti de yapmıştır: Sünnet, Kitâb'ın müfessiri olmak için gelmiştir. Kim Sünnetsiz Kitâbı tefsir ederse, Kitâb'da da Sünnet'te de hata eder. (Şâtıbî, el- İ'tisâm, I, 79). Sem'ânî “Erîke” hadisi ile ilgili olarak şunları söylemiştir: “Erîke” yani koltuk, nimet içinde olmanın, dünya nimetlerine dalmanın belirtisidir. Nimetlere öyle dalarlar ki bu durum onlara bu sözü söylemeyi güzel gösterir. Halbuki Allah Cehennem ehlerinden bahsederken: “onlar daha önce müreffeh idiler.” (Vâkıa, 56/ 45.) buyurmuştur (es- Sem'ânî, Kavâtiu'l- edilleti fi'l- usûl, I, 371).

Demek oluyor ki Allah Teâlâ'nın kulları ile iletişiminin bir tezâhürü demek olan “Îtâu'l- kitâb” (Meryem, 19/30), metin irsâlden ziyâde hüküm inzâlidir. “İncil ehli Allah'ın indirdiği ile hükümler.” (Mâide, 5/47) ayetinde de inzâl edilen hükümlerin tatbiki konusunda ilâhî hassasiyet dikkat çekmiştir. O halde “Îtâu'l- kitâb”dan murâd-ı ilâhî, ahkâm-ı ilâhî'nin gönderilmesi ve bildirilmesidir denilebilir mi? Buna kesin bir cevap verebilmek zordur, ancak Tevrat, İncil, Kur'ân gibi ilâhî metinler zarf, ahkâm-ı ilâhî ise mazrûf hükmündedir denilebilir. İşte bu yüzden el- Kitâb kavramının makalemizde belirttiğimiz gibi metin değil de hüküm şeklinde anlaşılması daha uygundur ve erike hadisi bu anlayışı desteklemektedir.

Sonuç

Yaptığımız araştırmada “Erîke” hadisinin sıhhatinin tarihlendirme ile ilişkilendirilmesinin zorunlu olmadığı değerlendirilmiştir. Erîke hadisinin “ehlî eşek etinin haramlığı” konusunun geçmediği çok sayıda versiyonu şunu göstermektedir. Erîke hadisinin Hayber gazvesine kilitleyip, bu hadisin iki ravisi Hayber’e katılmadığı için “geliştirilmiş” saymak sağlıklı değildir. Hayber gazvesine Mikdâm ve Ebû Râfi'nin katılmamış olması bu rivayetin reddedilmesinin gerekçesi olamaz.

Erîke hadisinin asıl üzerinde durulması gereken yanı “bana Kitâb ve bir misli verildi.” cümlesinin bu hadiste geçmiş olmasıdır. Hadis, “Kitâb”ın ne’liği” sorusunun cevabının bulunmasına hayati bir katkı sunmaktadır. el-Kitâb kavramının sadece Kur’an olarak görülmesi konunun anlaşılmasına hizmet etmemektedir. Kitâb, metin irsâlinde ziyâde hüküm inzalidir. el- kitâb’ın ontolojisinde metin olmaktan çok “hüküm” olma bulunmaktadır. İşte bu bağlamda “erîke” hadisi daha bir anlam kazanmaktadır. Hz. Peygamber’in sözleri ve uygulamaları, kelâmullah olarak getirdiği ve ümmetine öğrettiği şeyden bıçak keser gibi ayrı tutulamaz. Erîke hadisini, Hz. Peygamber’in bazı etleri haram kılması meselesinden ve tarihsel olarak da Hayber gazvesinden bağımsız olarak değerlendirmek gerekir. Bu araştırmadan Allah’ın Peygamber’ine verdiği şeyin salt metin ve söz dizimi olmadığı değerlendirilmiştir.

Kaynakça

- Ahmed b. Hanbel (1999/1920). *el- Müsned (thk. Şuayb Arnavut)* (I- L). Beyrut.
- el- Bağdâdî, H. (1949/1368). *Takyîdu'l- ilm.* Dımaşk.
- el- Beğavi (1983/1403). *Şerhu's- sunne* (I- XV). Dımaşk.
- el- Buhârî, Muhammed b. İsmail (1409/1989). *el-Edebu'l- mufred.* Beyrut.
- el- Buhârî, Muhammed b. İsmail (1407/1987). *el- Câmiu's- sahih* (thk. Mustafa Dîb el- Buğâ),(I- VI). Beyrut.
- el- Buhârî, Muhammed b. İsmail(1943/1362). *Tarîhu'l- kebîr* (I- IX). Haydarabad.
- el-Busri, Ahmed b. Ebî Bekr. (1999/1420). *İthafü'l- hıyera* (I- VIII). Riyâd. Dâru'l- vatan.
- İbn Abdulber, (1412/1992). *el- İstiâb* (I- IV). Beyrut: Dâru'l- cîl.
- İbnu'l- Cevzî,(1966/1386). *el- Mevdûât* (I- III). Medîne.
- İlhan, M, (2010), *Hatmu'n- nübüvve açısından Nebi- resul Farkına bir Bakış*, Ekev Akademi Dergisi, cilt: 14, sayı: 42, s. 69- 82.
- el- Cevziyye İbn Kayyım. (2002/1423). *İ'lâmu'l- muvakkîn* (I- VII). Riyâd.
- Coşkun, S. (2014). *Hadise Bütüncül Bakış*. İstanbul.
- Çakan, İ. L. “Abdullah b. Abbas” md., *DİA* (I, 77).

- Çakan, İ. L. *DİA*, "Avf b. Mâlik" md. *DİA* (IV, 115).
- ed- Dârekutnî, Ebu'l- Hasen Ali. (1985/1405). *el- İlelü'l- vâride fi'l- ehâdîsi'n- nebeviyye* (I- XV). Medine.
- ed- Dârekutnî Ebu'l- Hasen Ali (1966/1386). *es- Sunen*, (I- IV). Beyrut.
- ed- Dârimî. (2015/1436). *es- Sunen (thk. Merzuk b. Heyyâs ez- Zehrânî)*. Beyrut.
- Ebû Dâvud (t.y.) *es- Sunen* (I- IV). (thk. Şuayb Arnavud). Beyrut: Dâru'l- kitâbi'l- arabiyy.
- el- Elbânî Muhammed Nâsiruddîn (2000/1421). *Daîfu't- terğîb ve't- terhîb* (I- II) Beyrut.
- el- Elbânî Muhammed Nâsiruddîn (1998/1419). *Sahîhu Süneni Ebî Dâvud* (I- III) Riyâd.
- el- Elbânî Muhammed Nâsiruddîn (1998/1419). *Sahihu ve daîfu Süneni Ebî Dâvud* (I- IV). Riyâd.
- el- Elbânî Muhammed Nâsiruddîn *Sahihu ve daîfu Süneni İbn Mâce* (I- IV). Riyâd.
- el- Elbânî Muhammed Nâsiruddîn *Sahihu ve daîfu Süneni't-Tirmizî* (I- IV). Riyâd.
- el- Elbânî Muhammed Nâsiruddîn (1992/ 1412). *Silsileti ehâdîsi'd- dâife ve'l- mevdûa* (I- XIV). Riyad.
- el- Elbânî Muhammed Nâsiruddîn (2003/ 1424). *Ta'likâtu'l- husân alâ Sahîhi İbn Hibbân(tertîb: Ebu'l- hasen Ali b. Belbân)* (I- XII). Cidde.
- el-Cezerî, İbnu'l- Esîr (2012/1433). *Usdu'l- ğâbe*, Beyrut: Dâru İbn Hazm.
- el- Eş'arî, Ebu'l Hasen Ali (1990/1411). *el- Mekalâtu'l- İslâmiyyîn*. (I- II). Beyrut. El- Mektebetu'l- asriyye.
- Hâkim Nisâburî (1990/ 1411). *Müstedrek. (thk. Mustafa Abdulkâdir Atâ)* (I- IV). Beyrut.
- Hatiboğlu, İ. "Nu'man b. Beşîr" md., *DİA*, (XXXIII, 234).
- el- Hattâbî. (1932/1351). *Meâlimu's-Sunen* (I- IV). Halep.
- el- Heysemî. (1992/1412). *Mecmeu'z- zevaid* (I- X). Beyrut: Dâru'l- fikr.
- İbn Abdulber. (1978/1398). *Camiu beyânî'l- ilmi ve fadhîhî* (I- II). Beyrut.
- İbn Abdulber. (1992/1412). *el- İstîâb fî ma'rifeti ashâb* (I- IV). Beyrut.
- İbn Abdulberr. (1992/1412). *et- Temhîd limâ fi'l- Muvattai mine'l- esânîd* (I- XXIV). Mağrib: el- Evkâfu'l- mağribiyye.

- İbn Arrâk (t.y.) *Tenzîhü' şerîati'l merfûa ani'l- ehâdîsi's- şerîati'l- mevdûa* (I- II). Beyrut.
- İbn Asâkir (1995/1415). *Târîhu medineti Dımaşk* (I- LXX). Beyrut.
- İbn Âşûr (t.y.). *et-Tahrîr ve't-tenvir* (I- XXX). Tunus: Dâru't- tûnusiyye.
- İbn Hacer (1982/1402). *el -İsâbe* (I- VIII). Beyrut: Dâru'l- cîl.
- İbn Hacer (1960/1379). *Fethu'l- bârî* (I- XIII). Beyrut: Dâru'l- ma' rife.
- İbn Hacer (1986/1406). *Takrîbu't- tehzîb* (thk. Muhammed Avvâme). Beyrut: Dâru'l-âsime.
- İbn Hacer. (1984/1404). *Tehzîbu't- tehzîb* (I- XII). Beyrut.
- İbn Hazm. (1984/1404) *İhkâm* (I- VIII). Kahire: Dâru'l hadîs.
- İbn Hibbân. (1993/1414) *Sahih* (I- XVIII). Beyrut.
- İbn Kuteybe (2009/1430). *Tevîlü muhtelifi'l- hadîs*. Kahire: Dâru İbn Affân.
- İbn Sa'd, (t.y.) *Tabakât* (I- VIII). Beyrut .
- İbn Mâce, Ebu Abdillah (t.y.) *es- Sünen*, (thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî)(I- II), Beyrut.
- el- İsfahânî, Ebû Nuaym (1419/1998). *Ma'rifetü's- sahâbe* (thk. Adil b. Yusuf el--Azazî) (I- VII). Riyad.
- Kâdî İyad (1982/1402). *Tertîbu'l- medârik* (I- VIII). Rabat.
- Kastallânî, Ahmed b. Muhammed. (1905/1323). *İrşâdu's- sârî* (I- X). Mısır: el-Matbaatü'l- kübrâ el- emîriyye.
- el- Kurtubî, Ebu Abdillah. (2003/1423). *el- Câmiu li ahkâmi'l- kur'ân*, I- XX. Riyâd: Dâru âlemi'l- kutub.
- Köktaş, Y. (2015). *Sünnete Oryantalist Yaklaşımlar İddialar ve Gerçekler*. İstanbul.
- Malik b. Enes (1991/1413). *Muvattaü Mâlik Rivâyetü Muhammed b. Hasan* (thk. Takıyyüddîn en- Nedvî), (I- III). Dımaşk.
- el- Mizzî, Yusuf. (1980/1400). *Tehzîbü'l- kemâl* (I- XXXV). Beyrut: Muessesetu'r- risâle.
- el- Mubârekfûrî, Muhammed Abdurrahman (t.y.) *Tuhvetü'l- ahvezî*, (I- X). Beyrut.
- el-Munâvî, (1994/1415). *Feyzu'l--kadîr* (I- VI). Beyrut.
- el- Münâvî, Abdurraûf (1408/1988). *et- Teysîr bi şerhi'l- câmi's- sağîr* (I- II). Riyad .
- Müslim b. Haccâc (t.y.) *el- Câmiu's- sahîh*. (thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî). (I- V). Beyrut.
- en- Nesâî, Ebu Abdurrahman (1999/1420). *Sünenü'n- Nesâî bi şerhi's- Suyûfî ve hâşiyeti's- Sindî*, (I- VIII). Beyrut.

- Nazlıgöl, H. "Misver b. Mahreme" md, DİA (XXX, 192).
- Özafşar, M. E. (1998). Polemik Türü Rivâyetlerin Gerçek Mahiyeti. *İslâmiyât*, I (3), 19-48.
- es- San'ânî, Muhammed b. İsmâîl (1997/1417). *Tavdîhu'l- efkâr li meânî tenkîhi'l- enzâr*(thk. Ebu Abdîrrahman Salah b. Muhammed b. Uveyda) (I- II). Beyrut.
- es- Sem'ânî (1999/1418). *Kavâti'u'l-edille fi'l- usûl* (I- II). Beyrut.
- es- Suyûtî (1975/1395). *el-Leâli'l--masnûa* (I- II). Beyrut.
- eş- Şâfiî Muhammed b. İdrîs (2001/1412). *el-Umm* (I- XIII). Beyrut.
- eş- Şâfiî, Muhammed b. İdrîs (t.y.) *er-Risâle* (thk. Ahmed Muhammed Şâkir). Beyrut.
- eş- Şatîbî, İbrahim b. Mûsâ (1992/1412). *İ'tisâm* (I- IV). Medine.
- eş- Şevkânî, Muhammed b. Ali (1999/1419). *İrşâdu'l-fuhûl ilâ tahkîki'l- hakkı min ilmi'l- usûl* (I- II). Beyrut.
- et- Taberânî.(1983/1404). *Mu'cemu'l- kebîr*(thk. Hamdi b. Abdulmecîd es--Silefi) ((I- XX).
- et- Tehânevî, Zafer Ahmed. (1997/1418) *İ'lâü's--Sunen* (I- XXII). Karaçi.
- et- Tirmizî(t.y.). *el- Camiu's- sahih*. (thk. Ahmed Muhammed Şâkir), (I- V). Beyrut.
- el- Ukaylî, Ebu Ca'fer Muhammed b. Amr. (1998/1418). *Duafâu'l--kebîr*(thk. Abdu'l--mu'tî Kal'acî) (I- IV). Beyrut.
- ez- Zehebî, Muhammed b. Ahmed (1982/1402) *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ* (I- IXXX). Beyrut. Muessesetu'r- risâle.
- ez- Zehebî. (1998/1419). *Tezkiretu'l--huffâz* (thk. Zekeriya Umeyrat) (I- IV). Beyrut.
- ez- Zehrânî, Muhammed b. Matar (1996/1417). *Tedvînu'- sunneti'n-nebeviyye*. Riyâd.
- ez- Zerkeşî. (2000/1421). *el- Bahru'l-Muhit* (I- IV). Beyrut.
- ez- Ziriklî. *A'lâm* (2002/1422) (I- VIII). Beyrut.

